

УДК 339.543

Сторожук О.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи**Університету державної фіскальної служби України***Свириденко Г.М.***студентка**Університету державної фіскальної служби України*

МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

CUSTOMS AND TARIFF REGULATION AS A FACTOR OF FOREIGN STATE SECURITY UNDER EUROPEAN INTEGRATION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність митно-тарифного регулювання як підсистеми митного регулювання. Розглянуто сутність та ефективність митно-тарифного регулювання в Україні, а також досліджено основні недоліки у його здійсненні. Встановлено взаємозв'язок із такими складниками економічної безпеки держави, як зовнішньоекономічний та фінансовий, між якими виникає протиріччя у контексті застосування митно-тарифних інструментів в умовах обрання євроінтеграційного вектора розвитку. Досліджено економічні ефекти для України від укладання Угоди про асоціацію з ЄС у розрізі використання наданих преференцій для національних товаровиробників. Надано пропозиції щодо вирішення основних проблем у митній сфері України.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, митна безпека, зовнішньоекономічна безпека держави, митні платежі, євроінтеграційний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность таможенно-тарифного регулирования как подсистемы регулирования. Рассмотрены сущность и эффективность таможенно-тарифного регулирования в Украине, а также исследованы основные недостатки в его осуществлении. Установлена взаимосвязь с такими составляющими экономической безопасности государства, как внешнеэкономическая и финансовая, между которыми возникает противоречие в контексте применения таможенно-тарифных инструментов в условиях избрания евроинтеграционного вектора развития. Исследованы экономические эффекты для Украины от заключения Соглашения об ассоциации с ЕС в разрезе использования предоставленных преференций для национальных товаропроизводителей. Даны предложения по решению основных проблем в таможенной сфере Украины.

Ключевые слова: таможенно-тарифное регулирование, таможенная безопасность, внешнеэкономическая безопасность государства, таможенные платежи, евроинтеграционное развитие.

ANNOTATION

The article examines the nature of customs and tariff regulation as a subsystem of customs regulations. The essence and effectiveness of customs and tariff regulation in Ukraine and studied the major shortcomings in its implementation. The interrelation of these components of economic security, both foreign and finance, among which there is a contradiction in the context of the application of customs-tariff instruments where the election of the European integration vector of development. The economic effects of Ukraine Association Agreement with the EU in the context of the use of preferences granted to domestic producers. The proposals in solving major problems in the customs area of Ukraine.

Key words: customs and tariff regulation, customs security, external security, customs duties, European integration development.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років в Україні відбулася зміна вектора зовнішньоекономічної політики та зросли роль і значення євроінтеграційних аспектів розвитку. Глобальні економічні кризи та військові конфлікти становлять, поряд із внутрішніми конфліктами та протиріччями економічної системи, зовнішні загрози економічній та національній безпеці, обмежують економічні ресурси та спричиняють нерівномірність їх розподілу між учасниками соціально-економічних відносин, нестійкість економічного середовища, а отже, актуалізують питання зміцнення економічної безпеки України.

У цих умовах гостро постає питання виявлення і систематизації зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці держави, зокрема особливої ваги набувають питання ідентифікації загроз у митній сфері. Потребує вдосконалення митно-тарифне регулювання, що є одним із пріоритетних завдань у напрямі зміцнення економічних відносин із країнами Європи та світу загалом.

Митно-тарифне регулювання, здійснюючи вплив на бюджетну безпеку, реалізує, з одного боку, фіскальну функцію митних платежів, з іншого, маючи регулювальний потенціал митних платежів, є інструментом впливу на зовнішньоекономічну діяльність. Беручи до уваги те, що скорочення тарифного захисту є однією з умов Євроасоціації, зростає потреба у дослідженні впливу таких змін на бюджетну та зовнішньоекономічну безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження митного складника економічної безпеки зробили Г.Я. Аніловська, І.Г. Бережнюк, А.Г. Видик, Н.І. Гавловська, М.О. Губа, О.І. Губа, Є.В. Додін, О.В. Комаров, В.П. Мартинюк, К.І. Новікова, Н.В. Осадча, М.М. Левко, П.В. Пашко та інші.

Метою статті є дослідження митно-тарифного регулювання в Україні як фактора забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий доробок фахівців у сфері митно-тарифного регулювання, все ж невіршеними залишаються питання, які суттєво впливають на економічну безпеку держави та потребують наукового обґрунтування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі інтенсивного входження в зовнішньоекономічний простір у європейському напрямі важлива роль належить максимальному наближенню до європейських стандартів митної безпеки України.

Нині основні пріоритети зовнішньоекономічної діяльності України визначаються економічними, політичними та соціальними змінами, значною мірою це пов'язано із членством у Євросоюзі. В умовах політичної та економічної нестабільності в країні особливої актуальності набувають питання державного регулювання різних видів господарської діяльності, зокрема зовнішньоекономічної, оскільки її обсяги впродовж останнього десятиліття дещо перевищують обсяги сукупного виробленого резидентами продукту.

Як проміжну і пов'язувальну ланку в системі безпеки держави можна визначати митну безпеку. Саме багатовекторність цього явища характеризується належністю митної безпеки не лише до економічної, а й до національної безпеки.

Митно-тарифне регулювання сьогодні є важливим механізмом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Його головним завданням є захист вітчизняної економіки від зовнішніх негативних впливів. Митно-тарифні методи регулювання (імпорتنі та експортні тарифи) є історично першим інструментом протекціонізму і регулювання зовнішньої торгівлі. Вони займають центральне місце в системі реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 126–127].

Сьогодні митне регулювання є підсистемою державного регулювання ЗЕД та регулює основні аспекти переміщення товарів через митний кордон. Відповідно до статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» митне регулювання – це «регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України» [1, с. 26; 4].

До основних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто віднести мито, податки, кредити, дотації, пільги тощо, а отже, митне регулювання можна вважати одним із інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Варто зазначити, що 1 січня 2016 року вступив у силу Розділ IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (надалі – Угода), що спрямований на лібералізацію торгівлі між Україною та

ЄС, яким передбачено поступове зменшення або скасування ввізного мита на товари походженням з ЄС, включаючи вантажні та легкові автомобілі, а також деталі до них. Також Угодою передбачено:

– скасування або зниження ставки ввізного мита Україною, що буде відбуватися, як правило, поступово протягом перехідного періоду, максимальна тривалість якого становить 10 років для певних товарних позицій [3, с. 127];
– «асиметричне» скасування ввізних мит на користь України.

На відміну від ЄС, український ринок не так швидко відкриває свої двері, оскільки тільки невелика частина тарифних ліній буде лібералізована Україною протягом першого року. В основному перехідний період для України сягає від трьох до десяти років, а, наприклад, для автомобільного сектору – п'ятнадцять років. Водночас ЄС повинен досягти повної лібералізації тарифів протягом семи років. Це дасть змогу українським підприємствам поступово адаптуватись до нових конкурентних умов [3, с. 127].

Загалом забезпечення митної безпеки пов'язане з виявленням, попередженням та нейтралізацією зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці. Тому діяльність митних органів з метою створення сприятливих зовнішньоекономічних умов для забезпечення сталого розвитку України полягає у проведенні певних заходів у відповідних сферах суспільного життя [1, с. 54–55]:

1) у сфері державної безпеки – відпрацювання ефективної системи контролю за поставками продукції і технологій оборонного призначення і подвійного використання; участь у міжнародному співробітництві з метою боротьби з міжнародною злочинністю, тероризмом, нелегальною міграцією;

2) у сфері безпеки державного кордону України – поглиблення транскордонного співробітництва з суміжними державами;

3) в економічній сфері – підвищення конкурентоспроможності національної економіки; забезпечення умов для сталого економічного зростання; посилення участі України у міжнародному поділі праці; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу; розвиток експортного потенціалу країни; поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях;

4) в екологічній сфері – недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин, організмів тощо [1].

Варто відзначити, що митний складник відіграє чи не основну роль у процесі забезпечення

економічної безпеки загалом та фінансової безпеки зокрема. Він спрямований на захист національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній і фінансовій сферах одночасно.

Заходи щодо реалізації відносин між Україною та Європейським Союзом з приводу асоціації стали основним стратегічним вектором соціально-економічних реформ в Україні. Зазначені реформи є комплексними та чітко визначають сфери реформування, однією з яких є митне реформування як складник державного регулювання у секторі зовнішньоекономічних відносин. Європейський Союз та Україна погодилися надати один одному преференційний режим у торгівлі товарами [2, с. 20]. Це означає, що одна зі сторін не може встановлювати на імпорт чи експорт іншої сторони вищі митні податки чи збори, ніж ті, що вона встановила для будь-якої іншої країни. Сторони також не можуть встановлювати жорсткіші умови торгівлі чи застосовувати більшу кількість форм митного контролю, ніж передбачено відповідною угодою.

Водночас Україні надане право тимчасово вводити кількісні обмеження на імпорт, щоб захистити ті галузі своєї промисловості, які перебувають на початкових стадіях розвитку, або ж ті галузі, що переживають серйозні труднощі, особливо якщо ці труднощі призводять до виникнення серйозних соціальних проблем. Щоправда, цей механізм Україна не використовує, натомість найчастіше, вживаючи протекціоністські заходи, вдається до застосування тарифних і податкових механізмів [2]. Підсумки діяльності українських підприємств на зовнішньоекономічних ринках за 2015 рік підтвердили сформовану протягом 2014 року тенденцію виходу двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС на перше місце в загальному міжнародному товарообігу України. Водночас позитивний ефект переорієнтації української економіки на європейський ринок був нівельований різкими темпами падіння обсягів двосторонньої торгівлі, які є відображенням домінантної протягом 2015 року негативної тенденції скорочення глобальної зовнішньої торгівлі України [2, с. 21].

Згідно з актуалізованими даними Держкомстату України (станом на 20.01.2016 р.) у січні-листопаді 2015 року загальний оборот торгівлі товарами між Україною та Європейським Союзом становив 25 697 млн. дол. США. На основі проаналізованих даних обсяг експорту товарів до країн ЄС у січні-листопаді 2015 року становив 11 785,3 млн. дол. США, що на 26% менше за обсяги експорту за аналогічний період 2014 року. Імпорт товарів із країн ЄС становив 14 011,7 млн. дол. США, що на 26,9% менше за цей показник за січень-листопад 2014 року. Таким чином, продовжується тенденція до скорочення двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС [2, с. 20–21].

Щодо митного тарифу, то його захисний механізм для країни реалізується через так

званий ціновий ефект – вітчизняному товаровиробнику дає змогу скористатися ціною перевагою спричинене ним подорожчання імпортованих товарів. У результаті дії цього механізму встановлюється певне співвідношення між світовими цінами та цінами на внутрішньому ринку. Ефективність тарифного захисту зумовлюється тим, наскільки сформованим є останній, а звідси – якими є характер конкуренції та імпортозаміщення на ньому, чинники розвитку тощо.

Для більшості країн-членів ЄС методи формування митних тарифів мають у своєму розпорядженні певні інструменти, що застосовуються економічно розвиненими країнами, але побудовані в основному на загальних принципах ЄС. Загалом реформування митно-тарифного регулювання у країнах ЄС здійснюється у таких напрямках, як зниження або відсутність експортного мита, що є стимулятором збільшення експорту вітчизняної продукції. Цей підхід дає змогу розвиватись країні як економічно розвиненому конкурентоспроможному експортеру, а не «сировинному» постачальнику, що є досить актуальним для України на сучасному етапі розвитку; сприяє підвищенню імпортованих митно-тарифних ставок, що регулює кількість імпортованої продукції на національному ринку, а також якість національної продукції, оскільки цінова пропозиція імпортованої продукції дасть змогу не здешевлювати національний продукт, а, навпаки, коригувати цінові межі за рахунок більш дорогого, але якісного виробництва. Однак дія цього інструменту є обмеженою, оскільки країнам-членам ЄС і країнам-претендентам митно-тарифну політику «диктує» ЄС, що застосовує механізм скасування мит та зниження загального рівня тарифного захисту [1].

Саме із підписанням Угоди про асоціацію з ЄС виникла необхідність оцінки зміни впливу митного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність України, оскільки регулювання ЗЕД в Україні загалом здійснюється з метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів ЗЕД України;
- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинених зарубіжних країн [1, с. 22; 4].

Варто зауважити, що сьогодні процес входження у світову економіку стає євроорієнтованим, Угода про асоціацію є важливим етапом на шляху до євроінтеграції та набуття Україною статусу повноправного члена Європейського Союзу в майбутньому. Тому потребує визначення ролі держави у регулюванні ЗЕД, зокрема, за допомогою митно-тарифних інструментів, оскільки застосування ринкових інструментів та розвиток вільної торгівлі є пре-

рогативою адаптації економік країн-учасниць. Розглянувши досвід світових криз, бачимо, що відкинути державне втручання у розвиток економік неможливо, однак державне регулювання повинно перейти на новий рівень та набути не імперативного, а декларативного та дискреційного характеру.

Для подальшого вдосконалення митної політики України та з метою виконання вимог ЄС до митного законодавства і митних процедур у лютому 2015 року було створено Дорожню карту євроінтеграційних реформ, які визначають і реформування митної справи [1; 5].

Розроблення таких дорожніх карт є стандартною практикою більшості країн ЄС, вони є одним із найефективніших методів державного регулювання різних сфер економіки. Дорожня карта євроінтеграційних реформ у митній сфері була прийнята з метою реалізації низки кроків, які сприятимуть подальшій євроінтеграції митної політики.

Важливу роль у процесі реформування відіграють міжнародні програми та організації у сфері забезпечення митної безпеки, що сприяють обміну інформацією з метою розбудови інституціональної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства, та державному управлінню інституціями для їхньої ефективної роботи в ЄС; засвоєнню масштабного правового доробку ЄС і скороченню перехідного періоду, економічному та соціальному зближенню [1, с. 170–172; 5].

Порівняльний аналіз практики країн Організації економічного співробітництва і розвитку та України засвідчив, що за період з 2005 р. до 2014 р. відбулося скорочення тарифів в Україні на 29,73%, а у країнах ОЕСР воно відбулося дещо нижчими темпами – на 15,36%. Однак варто зауважити, що сама частка податків на імпорт у обсягах імпорту є суттєво нижчою та становила 0,26% на початок 2014 р. [1; 6], що практично у 6 разів менше за відповідне значення в Україні. Що стосується податків на експорт, то простежується загальносвітова тенденція до їх скорочення або й абсолютного скасування.

За період із 2005 р. до 2014 р. частка податків на експорт у загальному обсязі експортованих товарів і послуг скоротилася на 88,08% та становила 0,03% на початок 2014 р. в Україні, а у більшості країн ОЕСР ці податки взагалі практично відсутні, вони збереглися лише у таких країнах, як Австралія та Норвегія, і становлять 0,0047% та 0,021% експорту відповідно [1].

Таким чином, у подальшому реформи митної політики повинні бути спрямовані на послаблення фіскальної функції митної системи та підвищення ролі таких функцій, як спрощення процедур міжнародної торгівлі; уніфікація митних процедур на національному та міжнародному рівнях; контроль заходів тарифного і нетарифного регулювання; захист прав інтелек-

туальної власності; інтегроване управління кордонами; міжнародне митне співробітництво на всіх рівнях; контроль транзитних перевезень; експортний контроль тощо [1; 6].

Висновки. Митно-тарифне регулювання є тим захисним механізмом, який так потрібен для українського товаровиробника в умовах посиленої міжнародної конкуренції.

Проведене дослідження висвітлює коло проблем у митній сфері України та шляхів їх вирішення, а саме:

- інституційного характеру – побудова цілісної та узгодженої системи митних органів, ефективної територіальної структури;

- кадрового характеру – окреслення кола повноважень, підвищення кваліфікації і професійної підготовки працівників митних органів;

- функціонального характеру – підвищення ефективності їхньої діяльності шляхом автоматизації роботи, спрощення митних процедур та забезпечення їхньої прозорості, удосконалення матеріально-технічної бази, оснащення тощо;

- тарифного характеру – гармонізація ставок мита і наближення до вимог європейської спільноти. Загалом запровадження перелічених вище заходів цілком узгоджується з потребами національної безпеки і сприятиме зміцненню митної та зовнішньоекономічної безпеки. Реформування митного тарифу є більш делікатним завданням та потребує оцінки впливу цих реформ на бюджетно-податкову безпеку.

Сукупність цих реформ дасть змогу забезпечити безпеку національних інтересів у митній сфері та сприятиме процесу євроінтеграції, підвищенню конкурентоспроможності економіки України та її позицій у світовому рейтингу ведення бізнесу завдяки створенню сприятливіших умов для міжнародної торгівлі. У подальшому реалізувати на практиці вимоги ЄС до України та досягти успіху в реформуванні основних напрямів митної політики можливо лише за умов вироблення чіткого бачення формату й умов діяльності митних органів із подальшим узгодженням процесу їх реструктуризації. Це дасть змогу підвищити рівень системності та координувати дії митних органів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Левко М.М. Митно-тарифне регулювання в системі забезпечення економічної безпеки держави, – дис..на здобуття наук. ст.к.е.н., Львів 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/naukova%20diyalnist/dorobok_zdobuvachiv/Levko_d.pdf.
2. Білич Н. Збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів» // Співробітництво України та ЄС у митній сфері, – квітень 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/10622/1/...%D0%BD__2016.pdf. – С. 20–22.
3. Панько Т. Збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Фіскальна

- політика України в умовах євроінтеграційних процесів» // Особливості митно-тарифного захисту в умовах асоціації України з ЄС, квітень 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/10622/1/%D0%BD__2016.pdf. – С. 126–128.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII; редакція від 28.06.2015 р. на підставі 222-19 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
 5. Дорожня карта євроінтеграційних реформ: завдання на 2015 рік для Верховної Ради України // Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/files/4/6/467f9d3-euroreforms-road-map-2-.pdf>.
 6. Думка МВФ чи українські маніпуляції? // Економічна правда. – 2015. – 23 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/columns/2015/08/23/556337/view_print/.